

מבט על, גיליון 359, 2 באוגוסט 2012

סוריה לאן? – המלצות למדיניות ישראל

אודי דקל

עיקרי תמונת מצב

18 חודשים חלפו מאז פרוץ ההתקוממות נגד משטרו של בשאר אסד בסוריה, אשר החלה להתקוממות מקומית והתפתחה למלחמת אזרחים כוללת, במחיר אבדות של מעל ל-20,000 הרוגים. הסלמת המאבק, ההרג ההמוני והבין-עדתי, גרמו לכך שהתהליך עבר את נקודת האל-חזור. עם זאת, לא ניתן לנבא כיצד ומתי תסתיים ההתקוממות בסוריה. משטר אסד נלחם בנחישות על שרידותו ועדיין זוכה לתמיכת הכוח העיקרי של הצבא הסורי (למרות התגברות העריקות) ושל גופי ביטחון הפנים. לעומתו, האופוזיציה מפוצלת, מתקשה להתאחד סביב מנהיגות מוסכמת, מושפעת מהמאבקים בין נותני החסות (ה-‘ספונסרים’), שתומכים מבחוץ ועדיין אינה מהווה אלטרנטיבה ממשית למשטר. ההתקוממות הממושכת גורמת לתהליך של התרופפות המשילות המרכזית, משטר אסד מאבד את אחיזתו, נשקים וכספים מוזרמים מבחוץ לקבוצות השונות, וגורמים קיצוניים נשאבים לאווירת הכאוס בסוריה. אם עד לפני זמן לא רב, בשאר אסד חיי עדיין בהכחשה עם המצב, הרי שכעת גוברים הסימנים כי הוא מבין שזמנו מוגבל ועליו לגבש את דרכו, אסטרטגיית יציאה עם נתיב נסיגה בכבוד, או התעקשות עד הסוף המר בחזקת “תמונת נפשי”.

לאורך כל התקופה, בולטת אוזלת היד של הקהילה הבינלאומית בכלל, וארצות הברית יחד עם מדינות המערב – בפרט. החברות בנאט"ו בהובלת ארצות הברית, עייפות מעימותים צבאיים במזרח התיכון וחוששות, כי פעולה מהאוויר בסוריה אינה מספיקה ותוביל לפעולה קרקעית, כדי להגן על העם הסורי ולמגר את שלטונו של בשאר אסד. המערב אינו מצליח לקדם את החלטת מועצת הביטחון, בשל התנגדותן של רוסיה וסין, אשר ממשיכות לתמוך ברודן מאינטרסים פריטיקולאריים ומחשש להשלכות של נפילתו, עליהן.

תמונת הסיום בסוריה, כפי שמשרטטות מדינות המערב, נובעות מההנחה, כי על העם הסורי לקבוע את עתידו בעצמו, עם מעורבות בינלאומית מזערית, תוך שמירה על שלמותה הטריטוריאלית וריבונותה של סוריה. מנגד, גורמי האופוזיציה מתסרטים את התנאים “למשחק הסיום” כמודל הלובי – קטיעת ‘ראש האריה’ (אסד בעצמו); התערבות חיצונית, שתבוא לאחר אירוע דרמטי כמו הפעלת חומרי לחימה כימיים (חל"כ); תפיסת מירב השטחים של סוריה ובכלל זה ערים מרכזיות על ידי האופוזיציה בהובלת ה-FSA (צבא סוריה החופשי); בידוד המשטר עד נפילתו.

ישראל צופה בדאגה אחר הנעשה בסוריה ומעדיפה בשלב זה לעמוד מנגד, לא להתערב ולהתכונן לקראת התרחישים המסוכנים. עד לאחרונה היה לישראל נוח להשלים עם משטר בשאר אסד מוחלש, דבר הגורם גם להחלשת הציר הרדיקאלי בהובלת איראן. אולם, ראייה זו השתנתה לאחר שעלה החשש להעברת חל"כ לחזבאללה, או כוונות לשימוש בחל"כ והחיסול הממוקד של צוות ניהול המשבר הבכיר של אסד.

תרחישים

תמונת המצב הנוכחית מובילה למגוון תרחישים אפשריים, רובם שליליים לישראל, חלקם משולבים או מתפתחים בהדרגה. התרחישים העיקריים:

א. **נפילת משטר בשאר אסד והתפרקות המערכת השלטונית והמבנה המדינתי** (קנטוניזציה). התפתחות מלחמת אזרחים ומאבק בין עדתי חסר פשרות. בתוך כך, טיהור אתני ותנועת אוכלוסיות לריכוזים ולמרכזי השפעה של העדות.

ב. **משילות חלקית**. המשטר (בשאר עצמו, מנהיג אחר, או קבוצת מנהיגות עלאוויית) מצליח לשרוד, אך מוחלש, מאבד את הלגיטימיות שלו, מחזיק בכוח בשליטה על ציר האורך המרכזי,

דמשק-חומץ-חלב וגזרת החוף, ומאבד שליטה אפקטיבית על אזורים בפריפריה. עם זאת, סוריה ממשיכה לתפקד חלקית כמדינה.

ג. **היווצרות מערכת מדינית שונה**, המתהווה מתוך סוריה. עליית משטר שונה על בסיס איחוד כוחות באופוזיציה, אשר מצליח לתפקד באפקטיביות, מכונן יציבות, תוך יצירת איזונים בין העדות והכוחות השונים.

ד. **כאוס והעדר שליטה**, משטר בשאר אסד נופל כשאין בנמצא משטר מרכזי אפקטיבי. סוריה הופכת ל-'שדה קרב-רב' של כוחות קיצוניים, בתמיכת שחקנים חיצוניים, המתחרים זה בזה - איראן מול סעודיה ומדינות המפרץ, תורכיה מול הכורדים, ארצות הברית מול רוסיה ועוד. בתוך כך, המשך הישאבות של גורמים קיצוניים מבחוץ אל סוריה והתפתחות מלחמת שליחים (PROXIES).

ה. **התערבות חיצונית**, בהובלת הקהילה הבינלאומית, בעקבות אירוע חריג מאד. בראשיתה, פעולה צבאית שתביא להפלת שלטון בשאר אסד. בהמשכה, כינון משטר חדש בתהליך ממושך, הכולל פיוס פנימי ורפורמות דמוקרטיות.

בראית ישראל, רוב התרחישים שפורטו לעיל אוצרים בתוכם פוטנציאל להתפתחות אתגרים חדשים ואיומים כלפי ישראל, בעיקר החשש מפני הפיכת רמת הגולן לאזור ספר, ללא שלטון אפקטיבי, דבר שינוצל על ידי גורמים קיצוניים ועוינים לאתגר את ישראל; זליגת אמצעי לחימה אסטרטגיים וחל"כ לחזבאללה ולגורמים קיצוניים אחרים; יוזמה של איראן לתקוף את ישראל באמצעות חזבאללה או שליחים אחרים; משבר הומניטארי קשה ותנועת פליטים למדינות הגובלות עם סוריה, כולל לרמת הגולן. בנוסף, ישראל מודאגת מהפניית תשומת הלב מהנושא האיראני, דבר אשר יאפשר לאיראן להמשיך בתוכנית הגרעין. עם זאת, יש בתרחישים שהוצגו גם הזדמנויות, כתוצאה מהחלשות הציר הרדיקאלי. אחת מהן – שינוי מאזן הכוחות בלבנון ואופציה להתנעה מחדש של התהליך לפירוק חזבאללה מיכולותיו האסטרטגיות. בכל מקרה, לשם קידום ההזדמנויות השונות נדרשים מעשים פרו-אקטיביים ויוזמות מצד ישראל, ארצות הברית והקהילה הבינלאומית.

כאשר אנו בוחנים את **האינטרסים של ישראל בהקשר למשבר בסוריה**, עולים היעדים הבאים: שקט ויציבות ביטחונית; היווצרות משטר חדש בסוריה שיהיה אחראי, יציב, מתפקד ושאינו עוין לישראל; הוצאת סוריה מהמחנה האיראני והנחלת השפעה מערבית גוברת בה; מזעור ההשלכות השליליות לשכנותיה של סוריה, בדגש על ירדן ולבנון, ועל הסביבה האזורית בכלל; מניעת זליגת אמל"ח אסטרטגי לגורמים קיצוניים, אשר עשויים להפעילו נגד ישראל. כל זאת, תוך המשך הקשב הבינלאומי לאיראן לשם עצירת תוכנית הגרעין.

אופציות למדיניות

בפני ישראל עומדות שלוש אופציות עיקריות למדיניות:

א. **מעצבת ויוזמת**: (אופציה פרו-אקטיבית) בעיקרה, בבניית תנאים להתגבשות משטר אחר בסוריה, נוח יותר לישראל. זאת באמצעות סיוע לגורמי האופוזיציה ופגיעה במרכזי התמיכה והסיוע של משטר בשאר אסד. כמו כן, עולה ההזדמנות לטיפול בחזבאללה, באמצעות מנופים מדיניים, כלכליים, תודעתיים ואף צבאיים, בהינתן הזדמנות. בד בבד הפעלת יוזמות הומניטאריות וכינון ערוצי הידברות עם מעצבי דעת קהל בסוריה וגורמי האופוזיציה.

ב. **ביטחונית**: (אופציה מגיבה) מתמקדת בצמצום האיומים הביטחוניים, נוכחים ועתידיים. במסגרת זאת, ניהול מערכה חשאית למניעת הברחות וזליגת אמל"ח וחל"כ לגורמים קיצוניים, הרתעת משטר אסד מפני שימוש בחל"כ נגד אזרחיו, או מסירתו לחזבאללה, חיזוק מרכיבי ההגנה ברמת הגולן ושיפור המוכנות להתמודדות עם האתגרים הביטחוניים המתפתחים.

ג. **עמידה מנגד**: (אופציה סבילה) מבוססת על התפיסה שעדין מוקדם להספיד את משטר אסד שבהיותו מוחלש הוא טוב לישראל בהשוואה לשאר האופציות שאינן ידועות ומוכרות.

סיכום והמלצות

למרות חוסר הוודאות באשר לאופן התפתחות האירועים בסוריה, על ישראל לפעול תחת ההנחה שמשטר אסד במתכונתו הנוכחית לא ישרוד! לנפילת שלטון בשאר אסד היבטים חיוביים בדגש להחלשת הציר הרדיקאלי בהובלת איראן, אך גם השלכות שליליות ויצירת אתגרים חדשים לישראל. לפיכך, על ישראל, למרות מנופי השפעה מוגבלים, לגלות יתר פעלתנות לשם בניית התנאים להמשך **ולגבש מדיניות יוזמת בתוך שבין החלופה הביטחונית לחלופה מעצבת**. עיקרה, פעילות בחתימה נמוכה להחלשת התמיכה במשטר בשאר ובחזבאללה; מניעת זליגת אמל"ח

אסטרטגי וחל"כ לידי גורמים קיצוניים; הרתעת בשאר אסד מפני שימוש בחל"כ; כינון ערוצי הדברות עם גורמי אופוזיציה או מנהיגות חלופית; פניה לציבור הסורי דרך המדיה הישנה והחדשה; הקמת מרכזי סיוע הומניטארי למקרה של גלישת פליטים לרמת הגולן. בשל השינוי במצב האסטרטגי, גדל מרחב האינטרסים המשותף לישראל ולתורכיה - בדגש על שאיפה להתייצבות משטר מרכזי ואחראי בסוריה, בלימת זליגת האירועים למדינות השכנות, מזעור השפעת גורמים ג'האדיים קיצוניים ומניעת פרוליפרציה. בנוסף, לתורכיה ולסעודיה יש את מנופי ההשפעה העיקריים על האופוזיציה. לפיכך, ראוי לשקול שוב את האפשרות לחידוש שיתוף הפעולה האסטרטגי עם תורכיה.